

לא, אנו מסרבים!

התנגדות של מורים לרפורמה בחינוך¹

יצחק ברקוביץ²

מטרת המחקר- התנגדותם של מורים לרפורמה בחינוך נחקרה בעבר, עם תשומת לב מיוחדת לסיבות להתנגדות ואופני ההתנגדות בתוך בתי הספר. אולם, עד כה לא נחקרה את האסטרטגיה בה נקטו מורים המתנגדים למדיניות חדשה ברמה הארצית. בנוסף, לא נערך מחקר אשר התמקד במסרים וברטוריקה שמאפיינים את ההתנגדות שלהם.

שיטה- מחקר זה משתמש במתודולוגיה של חקר מקרה תיאורי על מנת להציג את האסטרטגיה הפוליטית מטה-מעלה בה נוקטים המורים בחיפושם אחר תמיכה ציבורית להתנגדותם לרפורמה. כדי לבחון אסטרטגיה זו, בוצע ניתוח תוכן של פרסומים בבלוגים בולטים של מורים ובאתרי אינטרנט של בתי ספר בהם הובעה תמיכה במחאת המורים שעלו במהלך שביתת המורים בת 64 הימים שנערכה בישראל בשנת 2007. טקסטים אשר דנו ברפורמה ובמוביליה, כמו גם סוגיות של חינוך ומדיניות, נותחו באופן אינדוקטיבי, חולקו ליחידות משמעות ולבסוף סווגו לקטגוריות שונות.

ממצאים- הנתונים מצביעים על כך שהתקשורת, והאינטרנט במיוחד, נתפסים כמקום המרכזי בו מגויסת לגיטימציה ותמיכה. רטוריקת המחאה של המורים בתגובה לרפורמה התאפיינה בשימוש בפניות לרציונל ולרגש, בניסיון להציג את המורים כ-'מגיני החינוך', בשימוש בתיוג דרמטי של מנהיגי הרפורמה, ובהצגה סימבולית של הצדדים המעורבים.

תרומה מקורית- מאמר זה מציג מודל קונספטואלי של תהליכים פוליטיים במערכת החינוך. הממצאים מראים את האסטרטגיה לקביעת סדר יום (agenda setting) המשתקפת בניסיונותיהם של המורים לשנות מלמטה כלפי מעלה באופן החוצה רמות כדי להשפיע על המערכת הפוליטית. יתר על כן, הרטוריקה בה משתמשים המורים על מנת להתנגד לרפורמות דומה מאד לרטוריקה של קמפיינים פוליטיים. ההשלכות המעשיות והתיאורטיות של הממצאים נדונות.

¹ קובץ זה הינו תרגום של המאמר הרשום מטה, אנא השתמשו ברישום המקורי בלבד לשם אזכור: Berkovich, I. (2011). No we won't! Teachers' resistance to educational reform. *Journal of Educational Administration*, 49(5), 563 – 578.

² תכתובת בנושא המאמר ניתן להפנות אל יצחק ברקוביץ, האוניברסיטה הפתוחה- izhakber@gmail.com

1. מבוא

במהלך העשורים האחרונים ממשלות ערכו לעתים קרובות שינוי במדיניות כדרך לשיפור התפקוד של מערכת החינוך, תהליכי הלמידה ותוצאות התלמידים (Gaziel, 2010; Hess and Kendrick, 2007; Spillane et al., 2002). הממשלות הניעו רפורמות אלו במטרה ליצור הבניה מחדש של מרכיבים מרכזיים במערכת החינוך, כגון שיטת הניהול, המבנה הארגוני, שיטת המימון, תכנית הלימודים, נושאים של פדגוגיה וכוח אדם, וזאת במטרה להשיג מטרות מדיניות (Gaziel, 2010). בנייה וארגון מחדש מסוג זה היו לעתים קרובות תוצר של התחושה המשותפת לקובעי המדיניות ולציבור- ההרגשה שמערכת החינוך כשלה בתפקידה, במיוחד בהגעה להישגים אקדמיים ויצירת שוויון הזדמנויות לכל התלמידים (Barnett and Whitaker, 1996; Cuban, 1990). הרפורמות החלופיות נועדו באופן כללי ליצור שינוי מהיר ודרמטי במערכת (Fullan and Miles, 1992). רפורמות מרחיקות לכת לעתים קרובות משפיעות במידה רבה על המורים (Campbell, 1996); לפיכך, אין זה מפתיע שלעתים קרובות הן עוררו התנגדות.

התנגדות לשינוי מוגדרת כתגובה רגשית, קוגניטיבית והתנהגותית אשר נועדה לשמר את הסטטוס-קו, בתקווה לעצור, לעכב או לשנות את השינוי אשר הוצע (Bemmel and Reshef, 1991; Van den Heuvel, 2009). פרדו דל ואל פואנטס (Pardo del val and Fuentes, 2003) בחנו מהן הסיבות אשר עובדים נקבו להתנגדות לשינוי. בין הסיבות הבולטות היו: הבדלים בערכים, אי הסכמה בנוגע לנושאים אשר עומדים על הפרק, חוסר יכולת ליישם את השינוי במישור המקומי והבדלים באינטרסים בין העובדים והנהלה. סיבות דומות להתנגדות נמצאו גם בקרב מורים (Baum, 2002; Gitlin and Margonis, 1995; Oakes et al., 1997).

גישתם של המורים כלפי הרפורמה המוצעת היא קריטית עבור הצלחתה. בתור "בירוקרטים ברמת-הרחוב" (street-level bureaucrats), ביכולתם של מורים הפועלים בתוך המערכת לפרש את המדיניות בדרך אותה הם רואים לנכון (Weatherly and Lipsky, 1977). כשהם לא תומכים ברפורמה, סיכוייה להצליח הינם נמוכים מאד (Fullan, 1991; Elmore, 1995). המחקר הנוכחי בוחן את הנרטיבים של התנגדות המורים כפי שהשתקפו באינטרנט, על רקע שביתת המורים הגדולה של 2007 כתגובה לרפורמת "אופק חדש".

2. תהליכים פוליטיים והתנגדות של מורים לרפורמה

החלטות על מדיניות אשר עוסקות בחלוקה של משאבים, חלוקתם מחדש ורגולציה (Lowi, 1964) יכולות לעתים קרובות להוביל למאבקי כוח, במיוחד כשלצדדים יש ציפיות שונות ואינטרסים שונים אשר עלולים להתנגש בנסיבות מסוימות (Lasswell and Kaplan, 1950). רוב הזמן ישנו קושי בסיסי בהפרדה בין קביעת מדיניות לבין הפוליטיקה הנלווית לה (Dale, 1983). מסיבה זו, אחד הצמתים המרכזיים בהם פורצים מאבקי כוח הוא במהלך הדיונים על קביעת מדיניות ובקבלת החלטות (Elamin, 2007), בהם מגוון של קובעי מדיניות, כמו פוליטיקאים, אנשי עסקים, קבוצות אזרחים ואנשים פרטיים (Najam, 1999) מתדיינים על הרפורמה המוצעת. במקרים מסוימים הנושא עצמו אשר עומד לדיון, או האופן בו הוא מוצג עלול להוביל לקונפליקט (Dutton and Penner, 1993), מכיוון שהצעה של פתרון ארגוני או מדיניות חדשה עשויים להיתפס כמשרתים את האינטרס של אנשים ספציפיים או קבוצות ספציפיות (Pettigrew, 1977). עקב כך, תהליכים פוליטיים וממדים של כוח, כגון השפעה, ערכים, אידיאולוגיה ודפוסים של שיתוף פעולה וקונפליקטים, הינם הכרחיים להבנה של קביעת מדיניות חינוכית והוצאתה לפועל (Bjork and Blase, 2009).

המונחים "מיקרו-פוליטיקה" (micro-politics) ו"מאקרו-פוליטיקה" (macro-politics) קשורים לניתוח של תהליכים פוליטיים במערכת החינוך ובתי הספר. בעוד המונח מיקרו-פוליטיקה מתייחס למנגנוני הכוח בהם משתמשים אנשים פרטיים וקבוצות לא פורמליות בתוך בתי הספר על מנת להשיג את מטרותיהם, המונח מאקרו-פוליטיקה מתייחס לכוחות המשפיעים על תהליכי קבלת ההחלטות החינוכיות ברמה האזורית והארצית (Bjork and Blase, 2009; Kelchtermans, 2007; Weiler, 1994).

עד כה, מחקרים התמקדו בתהליכי השפעה אופקיים (כלומר תהליכי השפעה ברמה אחת- בתוך בתי ספר או בזירה הארצית/ האזורית) וזנחו בחינה של ניסיונות השפעה החוצים רמות. ניסיונות כאלה עשויים להתרחש, לדוגמא, כשקבוצה מסוימת של מורים מתנגדת למדיניות הארצית ומנסה להניע מורים בבתי ספר אחרים, או לעורר את דעת הציבור על מנת לשנות את המדיניות הממשלתית, או כשהממשלה מנסה להשתיק קבוצה כזו של מורים. לפיכך, מוצגת מסגרת מושגית של תהליכים פוליטיים בחינוך, על מנת לעזור לאפיין

נסיבות אלו (תרשים מספר 1). במודל יש שני צירים: הזירה (בין ארגונית מול תוך ארגונית) והשחקנים (אנשים פרטיים וקבוצות לא פורמאליות מול ארגונים ומוסדות).

תרשים 1. מסגרת מושגית לתהליכים פוליטיים במערכת החינוך

הזירה

תוך ארגונית

בין ארגונית

פוליטיקה חוצת רמות מטה-מעלה	מיקרו-פוליטיקה	אנשים פרטיים וקבוצות לא פורמאליות השחקנים
מאקרו-פוליטיקה	פוליטיקה חוצת רמות מעלה-מטה	

התנגדות מורים לרפורמה נחקרה עד כה בעיקר ברמה הבית-ספרית והתמקדה בהיבטים המיקרו-פוליטיים של ההתנגדות (Ball, 1987, 1994; Blase, 1997), תוך מתן המלצות למנהלים וקובעי המדיניות כיצד להתייחס לאותם היבטים (Hess, 1998; Zimmerman, 2006). אולם, הייתה התעלמות מהתנגדות המורים חוצת רמות. התנגדות מסוג זה מייצגת פוליטיקה מטה-מעלה המערבת בתוכה שימוש בדפוסי פעולה א-פורמאליים שמטרתם להשפיע על ההחלטות והמדיניות מלמטה (Jaeger, 2007). בשיטה דמוקרטית, המטרה הפוליטית במאבקי כוח מסוג זה היא השגת לגיטימציה ציבורית (Pettigrew, 1985). ישנה הסכמה רחבה על כך שאחת הזירות המרכזיות בהן ניתן להשיג לגיטימציה וכוח בעולם של ימינו היא התקשורת (Curran, 2002). שימוש יעיל בתקשורת מאפשר את גיוסה לניסיונות להשפיע על תהליכים מאקרו-פוליטיים (Green-Pedersen and Stubager, 2008).

3. תקשורת פוליטית וקביעת סדר יום (agenda setting)

ישנה הכרה גוברת בכך שהפוליטיקה הופכת יותר ויותר תקשורתית ומתווכת על ידי התקשורת (mediatized) (Mazzoleni and Schulz, 1999). תקשורת פוליטית מוגדרת כשיח מכוון מטרה על הקצאת משאבים, סמכויות וסנקציות, הנועד להשיג מטרות ספציפיות (Denton and Woodward, 1990). מטרת השימוש הפוליטי במדיה היא דיון בהשקפות, פתרונות ופרשנויות של נושאים, על מנת להשיג תמיכה ציבורית (Froehlich and Rudiger, 2006).

לתקשורת פוליטית יש חשיבות גדולה בעיצוב סדר היום הציבורי ובפירושו (Scheufele, 2000). חוקרים מצאו שהמדיה משפיעה באופן מכריע על קביעת הנושאים החשובים בסדר היום, נותנת להם עדיפות ואף מקבעת את הפרשנות שלהם (McCombs and Shaw, 1972). פרשנות זו חשובה במיוחד, מכיוון שאם היא מאמצת באופן נרחב על ידי הציבור ביכולתה להניע מהלכים פוליטיים, להניע אנשים באופן אישי (Scheufele, 2000) ולייצר לחץ קולקטיבי על קונפליקטים פוליטיים (Dery, 2000). לכן, שחקנים פוליטיים מנסים להשפיע על כינון סדר היום (Kingdon, 1984). השחקנים הפוליטיים מנסים לקדם הגדרה ספציפית לבעיה מסוימת, בכך לקבע את הנסיבות בה היא מתרחשת, להפנות תשומת לב להיבטים מסוימים של המצב, ועל יד כך- לקדם פתרון ספציפי (Weiss, 1989).

כשהמאמץ הזה נעשה באופן מאורגן, הוא נקרא "קמפיין פוליטי" (Trent and Friedenber, 2008). הדגש מושם על השימוש במדיה ככלי להעברת מסרים לציבור המעוצבים עבור שכנוע הציבור (Mutz et al., 1996). מסרים פוליטיים אפקטיביים במיוחד כשהם פשוטים להבנה (Cobb and Kulinsky, 1997) והם לעתים משתמשים בהיגיון או רגש כדי לשכנע את הצופים (Mio, 1996). מכיוון שאנשים מוצפים במידע (Chaiken and Stangor, 1987) לתמונות וייצוגים במדיה יש השפעה גדולה מאד (Mio, 1996).

4. קמפיינים באינטרנט וקביעת סדר היום

לאינטרנט יש השפעה רחבה על הספרה הציבורית (Dahlgren, 2005). למשל, בלומר וקוונה (Blumer and Kavanah, 1999) טוענים שכיום הנגישות הגוברת

והמגוון הרב של פלטפורמות מדיה וטכנולוגיות שינו את הדרך בה אנשים צורכים מידע פוליטי. מציאות זו מאפשרת לאזרחים להשתתף בדיונים ציבוריים, בניגוד לתקופות קודמות בהן דיונים על פוליטיקה היו נחלתם הבלעדית של פוליטיקאים, עיתונאים, פרשנים, מומחים ומנהיגים של קבוצות אינטרס (Hallet, 2005). גיוון המשתתפים בשיח הפוליטי כיום משתקף גם בקהילות קטנות ובריבוי הקולות האלטרנטיביים הרבים (Kahn and Kellner, 2004).

במהלך השנים האחרונות חוקרים שמו לב לעלייה בשימוש בקמפיינים פוליטיים באינטרנט (Sunder et al., 2003). העידן החדש של המדיה, עם הפלטפורמות החדשות שהוא מציע, מפחית את התלות בגורם שלישי ומאפשר לאנשים פרטיים להגיע לציבור ישירות, ללא גופים מתווכים (Hallet, 2005). הטכנולוגיה החדשה יוצרת זירה חדשה עבור אקטיביזם, המכונה גם "אקטיביזם מקוון" (cyber-activism) (Illia, 2003).

פלטפורמה אינטרנטית בולטת בה נעשה שימוש גובר בעיצוב דעת הקהל היא הבלוג (MacDougall, 2005). בלוג הוא יומן מקוון בו רשומות (פוסטים) כתובות מפורסמות על ידי עורך הבלוג- ה"בלוגר". הפוסטים נכתבים על ידי הבלוגר עצמו או על ידי כותבים אחרים. הבלוגר אחראי על העלאת הפוסטים ועל הדיון על תוכנם. בהשוואה לתקשורת המיינסטרים, בלוגים מקבלים תשומת לב מעטה יחסית, על אף שיש הסכמה רחבה על כך שיש להם תפקיד חשוב בהשפעה על הדיון הציבורי בתקשורת, על תהליכים פוליטיים ועל תהליכי קביעת מדיניות (Farrell and Drezner, 2007). מסיבה זו, בלוגרים לעתים קרובות מקבלים נתפסים כמובילי דעת קהל (Kavanaugh et al., 2006).

בלוגים פוליטיים מכילים דעות ופרשנויות בנוגע לסוגיות פוליטיות. ביחס לתפקידם בשיח הציבורי, בלוגים תוארו כ- "עדשה הממקדת את תשומת הלב על סוגיה מסוימת, עד שזו מתלקחת" (Grossman and Hamilton, 2004, p. 3). בנוסף, בלוגים מאפשרים פרסום וכיסוי מהירים של אירועים בזמן אמת (MacDougall, 2005). הבלוגים מאפשרים לפרטים ולקבוצות שהם לא עיתונאיים מקצועיים להביע את דעתם, מה שמוביל לשינוי במבנה המוסדי של התקשורת- מעבר לשדה שוויוני יותר והיררכי פחות עבור השיח הציבורי (Pickard, 2008).

פלטפורמה אינטרנטית בולטת נוספת היא אתרי אינטרנט התומכים או מצדדים בצד מסוים ("אתרים פרטיזניים" - partisan websites). אתרים אלה שואפים להעביר את המסרים של מועמד מסוים או של קבוצת אינטרס, על אף שלעתים הם טוענים כי מטרתם היא העברת מידע בלבד (Gibson et al., 2003).

חקר המקרה הנוכחי בוחן את הרטוריקה והייצוגים בהם עושים שימוש המורים במסגרת קמפיינים באינטרנט על מנת להבטיח תמיכה ציבורית להתנגדותם לרפורמת "אופק חדש" במהלך שביתת המורים הגדולה של 2007 בישראל. במהלך השביתה מורים רבים פתחו בלוגים חדשים ותחזקו בלוגים באופן עצמאי. בחלק מבתי הספר צוות המורים הפך את אתר בית הספר ל-"אתר פרטיזני" במטרה להביע את דעתם ולהשיג את תמיכתם של ההורים והתלמידים הנחשפים לאתר.

5. רפורמת "אופק חדש" (New Horizon) בישראל

ב- 2001 פג תוקפו של הסכם השכר הכולל שנחתם בין ממשלת ישראל וארגוני המורים. בישראל יש שני ארגוני מורים: ארגון המורים, המאגד את מרבית המורים בבתי הספר העל-יסודיים וכולל כ- 40 אלף חברים; וגם הסתדרות המורים, הכוללת את הגננות, מורי בתי הספר היסודיים וחלק קטן ממורי חטיבות הביניים, המונה סך הכל כ- 80 אלף חברים. בין 2001 ל- 2005 ניסו שני ארגוני המורים להגיע להסכם שכר כולל עם משרד האוצר ומשרד החינוך, אולם המשא ומתן לא צלח. במקביל, שני המשרדים חיפשו דרך לצרף רפורמה כלל מערכתית להסכם השכר החדש.

ב- 2006, לאחר שהממשלה הכריזה על כוונתה לבצע רפורמה במערכת החינוך, נפרדו דרכם של שני ארגוני המורים. הסתדרות המורים חתמה על הסכם השכר עם הממשלה, הסכם שחתימה עליו הייתה למעשה הסכמה עקרונית עם הרפורמה. הרפורמה, הידועה כיום בשם "אופק חדש", הייתה אמורה להאריך את יום הלימודים, בעיקר על ידי הוספת שעות לימוד פרטניות לקבוצות קטנות. כתגמול, הנוסחה לפיה חושב שכר המורים תשונה ותותאם למערך החדש, מה שיוביל לעלייה בשכרם. ארגון המורים סירב לקבל את

הרפורמה, וחבריו ומנהיגיו הכריזו על סכסוך עבודה במטרה לשנות את פרטי הרפורמה כך שלא תפגע בתנאי עבודתם ותטפל בבעיות של השיטה הקיימת.

המורים אשר התנגדו לרפורמה טענו שתנאי עבודתם יורעו עקב הוספת העומס ובמקביל יחוו ירידה בשכרם השעתי. כמו כן, הם טענו שרצון הממשלה להאריך את שעות העבודה היומיות של המורים הוא חלק מתכנית ארוכת טווח לפטר מורים ולקצץ במספרם הכולל. בנוסף, לטענתם הרפורמה כלל לא נגעה בבעיות העיקריות במערכת החינוך הישראלית, כגון הצפיפות בכיתות והקיצוץ בשעות הלימוד הכוללות בשנים שקדמו לרפורמה.

זמן קצר לאחר פתיחת שנת הלימודים של 2007-2008 ארגון המורים יצא לשביתה. בין ה-10 לאוקטובר ל-12 לדצמבר בשנת 2007, 550 אלף תלמידי בתי ספר על-יסודיים נשארו בביתם. השביתה בת 64 הימים הייתה הארוכה בתולדות מערכת החינוך הישראלית. במהלך השביתה פגישות נערכו בין הצדדים, עם ניסיונות תיווך, אך לא הושגה שום התקדמות. המורים יצאו לרחובות כדי למחות בכל רחבי המדינה. במהלך השביתה המורים זכו לתמיכה ציבורית רבה. לדוגמא, בסקר של ערוץ 10 69% מהציבור הישראלי הביע תמיכה במורים, בעוד שרק 10 אחוזים האמינו שדרישות הממשלה היו הגיוניות (ערוץ 10, 2007). רגע השיא של מאבק המורים היה הפגנה המונית אליה הגיעו כ-100 אלף תומכים. אחרי חודשיים, תחת לחץ מבית הדין לענייני עבודה ותחת איומים של הנפקת צווי חזרה לעבודה, שני הצדדים ערכו משא ומתן אינטנסיבי אשר הוביל להסכם שכר חדש המותנה בחלקו בחזרה לדיונים בנוגע לרפורמה בעתיד. ראש הממשלה התחייב להחזיר למורים חלק משעות הלימוד שקוצצו, ולפעול באופן אישי כדי להפחית את הצפיפות בכיתות הלימוד.

6. שיטה

מחקר זה מבוסס על פרדיגמת מחקר איכותנית (Denzin & Lincoln, 2000), השואפת להפיק תובנות חדשות על תהליכים בסביבתם הטבעית (Bogdan, & Biklen, 1992). השיטה האמפירית בה נעשה שימוש במאמר זה היא חקר מקרה תיאורי (Gerring, 2004). מטרת המאמר היא לתאר את האסטרטגיה לקביעת סדר היום שננקטה על ידי קהילות המורים הווירטואליות במאבקם נגד רפורמת

"אופק חדש" במהלך השביתה של 2007. כריית מידע מקוון (mining) של הפעילות הפוליטית של קהילה מסוג זה עשוי לספק לקוראים מבט מקרוב על רטוריקת ההתנגדות מטה-מעלה של המורים ועל האסטרטגיה בה נקטו כדי לייצר השפעה פוליטית. מתודולוגיה כזו מתאימה עבור תיאור עמדות והתנהגויות של מורים (ראה לדוגמא - Denton et al., 2003; Miller et al., 2005; Smith, 2004).

כדי לזהות את המאפיינים העיקריים של התופעה, נבחר מערך מרובה מקרים (multiple cases) (Stake, 1995). במערך מסוג זה, בחירת המקרים מונחית על ידי הגיון של שכפול, כיוון שהוא שואף להכללה של הממצאים (Yin, 1994). ניתוח של הממצאים חושף דפוסים חוזרים. מקרים מרובים, המתעדים פעילות לאורך זמן, יכולים להביא להבנה טובה יותר של תהליכים פוליטיים ותהליכים של קביעת מדיניות (Gerring, 2004).

6.1 בחירת האתרים

איסוף התיעוד האינטרנטי נערך בספטמבר 2009. תחילה, כדי לאסוף מסמכים הקשורים להתנגדות המורים לרפורמת "אופק חדש" נעשה שימוש בחקירה אינטרנטית על ידי הזנה בגוגל של המינוחים המדויקים בעברית- "שביתת המורים" ו- "מאבק המורים". 100 הלינקים המובילים עבור כל אחד מהחיפושים נאספו, הורדו כקבצי HTML, ובתוכם ארבעה בלוגים של מורים ושני אתרים של בתי ספר התומכים במאבק (אתרים פרטיזניים). בשלב השני, כדי לקבל תמונה רחבה יותר של הקהילה האינטרנטית, נאספו גם לינקים חיצוניים לבלוגים ואתרים פרטיזניים שהופיעו בששת המקורות שנדגמו בשלב הראשון. שוב, הורדו קבצי HTML. סך הכל, נאספו 10 בלוגים ו- 10 אתרי בית ספר פרטיזניים. מניתוח הממצאים הושמטו 3 בלוגים ו- 4 אתרי ב"ס פרטיזניים אשר תוכנם לא היה זמין יותר ברשת. טבלה 1 מציגה את הבלוגים של המורים והאתרים של בתי הספר שלבסוף נכללו במחקר.

טבלה 1. הבלוגים ואתרי בית הספר הפרטיזניים אשר נותחו במחקר זה

מספר הפוסטים בבלוג/ גילויי הדעת (מניפסטים) באתר	הכותבים	
182	34 מורים	1. בלוג המורים (בלוג שיתופי)
57	מורה אחת	2. הבלוג של רבקה (בלוג אישי)
29	מורה אחד	3. הבלוג של דניאל (בלוג אישי)
11	מורה אחת	4. הבלוג של שרה (בלוג אישי)
3	צוות המורים	5. אתר ביי"ס A (ירושלים)
2	צוות המורים	6. אתר ביי"ס B (ירושלים)
1	צוות המורים	7. אתר ביי"ס C (ירושלים)
3	צוות המורים	8. אתר ביי"ס D (מבשרת ציון)
2	צוות המורים	9. אתר ביי"ס E (חיפה)
1	צוות המורים	10. אתר ביי"ס F (עמק יזרעאל)

6.2. ניתוח

תחילה, הטקסטים סוננו לפי הרלוונטיות שלהם. טקסטים לא רלוונטיים- כאלה אשר לא מכילים מסרים הדנים ברפורמה, במנהיגיה או בסוגיות החינוכיות והארגוניות שעל סדר היום- הושמטו מתהליך הניתוח. סך הכל, 289 פרסומים בבלוגים ו- 12 גילויי דעת, אשר פורסמו בין נובמבר 2007 לדצמבר 2007 (כלומר- בזמן השביתה ומעט לאחר שהיא הסתיימה) על ידי כותבים אשר הציגו עצמם כמורים נאספו ונשמרו. הטקסט העיקרי של כל הפרסומים הללו נותח במחקר זה. תגובות הקוראים לא נותחו.

לאחר שלב איסוף הנתונים החל שלב ניתוח הנתונים. עבור ניתוח הטקסטים נבחרה השיטה של ניתוח תוכן, הכוללת בתוכה השוואה וקטגוריזציה של הנתונים (Schwandt, 1997). ניתוח התוכן כלל בתוכו ניתוח של מסרים

ישירים וסמויים ברמות שונות של עומק ומופשטות (Graneheim and Lundman, 2004).

הטקסטים נותחו תוך שימוש בניתוח נושאי (תמטי) על מנת ליצור קטגוריות של תוכן. הנתונים הופרדו ליחידות קונספטואליות לפי משמעות, במטרה לזהות תמות מרכזיות ולהכניסן לקטגוריות.

6.3. ה"אני" כחוקר

חשוב לציין שהחוקר, כחלק מהחברה הישראלית, היה חלק מהדיון סביב הרפורמה, ובדומה לחלק נרחב מהציבור הישראלי תמך בצד המורים במאבק. הבחירה לחקור את האסטרטגיות לכינון קביעת סדר היום של המורים בתקופה זו נבעה רבות מכך שהחוקר הושפע בעצמו מאסטרטגיות אלה. על אף שהזמן שעבר מספק פרספקטיבה רחבה יותר על האירועים, המעורבות האישית של החוקר עלולה להטות את שיפוטו (Whyte, 1991). מסיבה זו נדרשת בחינה זהירה של הנתונים ובחינה עצמית קפדנית וזהירה, בתקווה שנקיטת אמצעי הזהירות אלה יצמצמו ככל הניתן את הטיית החוקר.

7. ממצאים

ניתוח הנתונים חשף מספר נושאים הקשורים לשימוש במדיה בקמפיין פוליטי, כחלק מההתנגדות לרפורמה וסגנון המסרים שהועברו. ניתוח הנתונים של הטקסטים הוביל לחלוקת הנתונים לפי מספר קטגוריות. חמש קטגוריות עיקריות עלולות מהנתונים (טבלה 2).

טבלה 2. קטגוריות המחקר

שם הקטגוריה	נושא הקטגוריה
1. 'החזית התקשורתית'	מרכזיותה של התקשורת כזירת התנגדות לרפורמה
2. 'מוחות ולבבות'	שימוש בטענות רציונליות ואמוציונליות לשכנוע הציבור
3. 'מגיני החינוך'	מורים המציירים עצמם כ- 'מגיני החינוך'
4. 'שוטים' ו- 'רשעים'	תיוגים דרמטיים של קובעי המדיניות
5. המרחק שבין 'מגדל השן' ל-'שוחות'	ייצוגים דרמטיים של השחקנים

הממצאים בפרק זה יוצגו לפי הסדר המפורט בטבלה. בחלקים הבאים תתואר כל קטגוריה ויוצגו טקסטים המהווים דוגמא לכל קטגוריה.

7.1 "החזית התקשורתית"

הניתוח מצביע על כך שהתקשורת נתפסה על ידי הכותבים כפלטפורמה חשובה עבור התנגדות ומאבק בשינוי המדיניות. אינדיקציה לאופיו ה- "מתקשר" של המאבק ולכוחו בגיוס תמיכה פוליטית הוצגה גם באופן בו תיארה רבקה את מאבק המורים. התיאור של רבקה מרחיב ושופך אור על הסיבות בעטין החזית התקשורתית נתפסה כמשמעותית בעיני המורים.

אנחנו במלחמה, אי אפשר לקרוא לזה אחרת. במלחמה הזו אני לוקחת חלק בשלוש חזיתות- זה יכול לקרות רק בזמנים מודרניים. החזית הראשונה, אתם יודעים- הבלוג, את השנייה אתם רואים בתקשורת- ההפגנות, החזית השלישית היא יצירת קשר עם חברי כנסת. לאחרונה הבנתי שהחזית השלישית אבודה. הם שותקים. מבלבל? אין ספק.

הבעיה היא שקשה מאד לנצח מלחמה בצורה כזו... אתה יכול לסמוך רק על עצמך.

באופן מעניין, הביטוי "מלחמה" מבטא את המוטיבציה הרגשית העמוקה ותחושת ההירתמות למשימה שחשו המורים. בנוסף, הצבת האינטרנט, התקשורת הקלאסית והכנסת באותה רמה של חשיבות מבטאת את האזון החדש שנוצר בין פלטפורמות והמוסדות שונות בזמנים המודרניים.

יתר על כן, המורים זיהו את הכוח הטמון בפרסום האג'נדה שלהם ברשת והגעה לציבור ללא גורמים מתווכים. הזירה האינטרנטית נתפסה על ידי המורים כמאפשרת השתתפות המונית, דיון ציבורי ישיר ותגובה מידית לאירועים עכשוויים. מחשבות זהות לאלה ניתן לראות בבלוג של שרה:

אתם זוכרים מה הם אומרים כל הזמן על המורים? "הם מנותקים, הם לא יודעים להשתמש בטכנולוגיה ולתלמידים יש יתרון עליהם ביכולות טכנולוגיות". באמת? ואיך זה מתקשר לשביתת המורים אתם שואלים? ובכן, יש לנו פה את שביתת המורים הראשונה בעידן האינטרנט. אלפי מורים כותבים מכתבים ומפיצים אותם, פעילים בפורומים, מגיבים בטלויזיה, ברדיו, באינטרנט ופותרים בלוגים.

כותבת זו משקפת לנו דינאמיקה בה אנשים פרטיים פועלים מיוזמתם, באופן לא מאורגן, כדי להשפיע על תהליכי קביעת מדיניות ברמה הארצית. על אף שעבור כל מורה מדובר בהחלטה אישית, רבים מהם בחרו בדרך זו בתקווה לשנות את מדיניות הממשלה.

7.2 'מוחות ולבבות'

מאפיין מרכזי נוסף המופיע בטקסטים המתנגדים לרפורמה הוא השימוש בפניות אמוציונליות. רבקה בחרה לקשר את ההיבטים הרגשיים של הרפורמה לתחושה

העמוקה לפיה הציבור אינו מעריך מספיק את מקצוע ההוראה. הפסקה הבאה מתארת את תחושות אלה במילותיה:

זה מאד נפוץ לטעון שמורים לא עובדים חצי מהשנה, אבל כדאי שתשאלו את עצמכם: אם זו כזו עבודה חלומית, למה אתם לא בחרתם במקצוע הזה? אולי כי עמוק בפנים אתם יודעים שלהיות מורה מצריך נתינה אין סופית, מעורבות ודאגה לילדים.

בלוגרית נוספת בבלוג המורים, רחל, שמה דגש על כך שהסכם השכר החדש פוגע ומשפיל אותה ואת חבריה המורים:

אחרי הרבה שנים של עבודה קשה בתור מורה... כל התסכולים שנבנו במהלך השנים יצאו החוצה. אני חלק מקהילה [של מורים]... העומדת בפני השפלה יומיומית. כבודם נרמס על ידי מדינה המאשימה אותם בכל תחלואיה. כעת אני מרגישה שזהו הקש ששבר את גב הגמל, הכאב הוא כה גדול, שהוא הוביל אותי לצאת לרחובות... למחות ולנסות להסביר את חוסר הצדק שנעשה עבורי ועבור הקהילה אליה אני משתייכת. לשחרר את הכאב שנצבר אצלי לאורך השנים והודחק על ידי עבודה קשה, מהסיבה הפשוטה שאני אוהבת ללמד ואוהבת תלמידים!

וריאציות שונות של הנושאים הללו חזרו בהרבה מהטקסטים שנותחו.

המסרים בטקסטים כללו גם פניות רציונליות אשר נועדו לשכנע את הקורא שהרפורמה איננה מוצדקת. טיעונים אלה היו יותר אינפורמטיביים והצריכו יותר התייחסות לפרטי הרפורמה מצד הקורא. באחד מאתרי בית הספר הפרטיזנים כתב צוות המורים:

בכל זירות התקשורת הם טוענים שמורה ממוצע עובד רק 24 שעות בשבוע. אנשים אלה מתעלמים מהשעות הרבות הנדרשות כדי להכין שיעור כמו שצריך, השעות המוקדשות לעבור על שיעורי בית ולתת ציונים על מבחנים, השתתפות מורים בפעילויות חברתיות לאחר שעות הלימודים, פגישות הורים ומשימות רבות נוספות. האם זה הוגן שעורך דין יתוגמל רק על השעות בהן הוא עובד בבית המשפט? או שכדורגלן יקבל שכר רק על 90 הדקות בהן הוא משחק מבלי להתחשב באימונים ובהכנה הנחוצים?

ניסיון זה לערער על תפיסת הציבור לפיה המורים הם "אוכלי חינם" הנהנים ממימון הציבור עבור מעט עבודה נמצא כנושא מרכזי בפניותיהם הרציונאליות של המורים. דוגמא לכך ניתן למצוא ב- "בלוג המורים" כשאחד המורים ניסה למצוא הגיון בחוסר ההלימה בין העלייה בעומס העבודה לבין העלייה בשכר:

משרד האוצר מציין שהעלייה בשכר היא של 26%. אך העלייה בשעות ההוראה מ- 18 שעות ל- 21 שעות היא למעשה עלייה של 16% בעומס העבודה, אז העלייה בשכר היא רק 10%. עלייה זו של 10% בשכר מחולקת ל- 5 שנים, עם ממוצע של 2% בשנה. אבל זה לא כל הסיפור. באוצר 'שכחו' לציין שבנוסף ל- 21 השעות הרגילות מורים ילמדו גם 4 שעות נוספות בקבוצות קטנות, ככה שהמספר הכולל של שעות הוראה יהיה 25. זוהי עלייה של 38% בעומס העבודה. עלייה של 26% בשכר מול עלייה של 38% בעומס העבודה.

7.3 'מגיני החינוך'

הניתוח חושף נטייה לקשור את המאבק הנוכחי ברפורמה למאבק רחב יותר על הכרה ציבורית בחשיבות החינוך. המורים המשיכו לטעון שהמאבק הוא לא על שכר המורים ועל תנאי העסקה, אלא שהם נאבקים ברפורמה כי היא לא נגעה

בצרכים האמיתיים של התלמידים ובבעיות המהותיות במערכת החינוך. ניתן לראות טענה זו בקטע הטקסט הבא מתוך אחד מאתרי בית הספר הפרטיזניים:

עיקר העיסוק של הרפורמה הזו הוא לא בחינוך ולא בדאגה לרווחת התלמידים. זוהי רפורמה המונעת ממניעים כלכליים ולכן עיקר עניינה הוא התייעלות תקציבית. המשמעות של יותר שעות הוראה היא פחות הוצאות, אך יותר תלמידים על כל מורה, פחות זמן להשקיע בכל תלמיד ולהשקיע בתהליכים חינוכיים. גם המורים רוצים רפורמה! אך כזו שבראש ובראשונה באה ממניעים פדגוגיים ותקדם את החינוך הציבורי.

ניתן לראות הצהרות מעין אלה כניסיון לטעון שהמורים היו 'מגיני החינוך' האמיתיים במאבק הזה וכניסיון לשדר לציבור 'לקיחת בעלות' על נושא החינוך.

יתר על כן, בבלוג של מורה בשם דבורה ניכר היה ניסיון לתאר את המורים כגיבורים לאומיים. המורה השוותה את המורים למכבים (הגיבורים הלוחמים של חג החנוכה, אשר הביסו את הכובש היווני) ולחלוצים, ובכך מתחה קו אחד בין מאבק המורים לאירועים מיתולוגיים בתרבות הישראלית:

אני דבורה, בת חנה, מדליקה נר כדי לסמל את 47 הימים של מאבק המורים ואת היום הראשון של חנוכה. אני חלק ממשפחה בה רבים עובדים כמורים בבתי הספר היסודיים וחטיבות הביניים של החינוך הממלכתי-דתי. ביניהם: שישה אחים, שלוש מגיסותיי ונכד אחד. עבורנו, מקצוע ההוראה הוא משימה לאומית ורוחנית ולא רק עבודה.

לפני דורות רבים, המכבים לקחו על עצמם משימה קדושה מתוך אמונה באדם ובאלוהים. לפני שישים שנה, רגע לפני קום המדינה, "המכבים המודרניים" ייבשו ביצות, בנו ערים והכינו את הבסיס למדינה ציונית, יהודית ודמוקרטית. היום, אנחנו, אנשי החינוך של ישראל, עדיין מאמינים שלפיד המכבים [אלמנט סימבולי מרכזי בחנוכה ובמיתוס הציוני, המסמל תקווה ושליחות] עוד לא אבד!

קטע זה עושה שימוש במיתוסים מהעבר על מנת להעצים ולהדגיש את המשימה החברתית והלאומית של אנשי החינוך. טענות זהות לחשיבותם המרכזית של מורים לסדר החברתי חזרו בפוסטים רבים שפורסמו בבלוגים במטרה לחזק את דימוי המורים כ- 'מגיני החינוך'.

7.4 'שוטים' ו- 'רשעים'

מרכיב מרכזי נוסף בנרטיבים של המורים היה הניסיון להציג את מנהיגי הרפורמה כ- 'רשעים' ו- 'שוטים' חסרי יכולת במטרה לפגוע במהימנות של טיעוניהם. לדוגמא, בבלוג שלו דניאל מציג את שרת החינוך כהבטחה לא ממומשת:

שרת החינוך היא לא יותר מהבטחה גדולה! אחרי תקופה ארוכה בה החינוך הציבורי נהרס והופרט, הגיע השרה החדשה כמעין "תעתוע" ורבים מאיתנו רצו להאמין ... [אבל] החינוך הציבורי ממשיך להידרדר... כמו אחרים, היא נחשפה כלא יותר מהבטחה גדולה שלא הצליחה לקיים.

בלוגר נוסף הוסיף:

איך יכול להיות ששרת החינוך לא רואה מה שכולנו, המורים, רואים? שרת החינוך! המלך עירום!

שימוש נוסף בתיוג דרמטי כזה ניתן לראות כשיעקב, אחד הכותבים בבלוג המורים, התייחס למנכ"ל משרד האוצר:

אני רוצה להפנות את תשומת לבכם לטרמינולוגיה בה משתמשת הממשלה ביחס לשביתת המורים. מנכ"ל משרד האוצר דיבר הבוקר ברדיו על הנושא של פניית הממשלה לבית הדין לעבודה בניסיון להגביל את שביתת המורים. כשהוא נשאל על ידי המראיין על הסיבה לפניית הממשלה, הוא אמר שהמשא ומתן הגיע למבוי סתום, על אף שהם ניסו לאגף את המורים מימין ומשמאל. המושג "לאגף" מראה על כך שהם מנסים להפתיע את היריב (כלומר, אותנו המורים), במקום לתקוף אותו פנים אל פנים. אכן, אמירה זו חושפת את כוונות הממשלה - לא להגיע להסכמה עם המורים, לא לעשות מאמץ אמתי לשנות ולשפר את מערכת החינוך, אלא לתקוף ולאגף את המורים כדי להכניעם. ובכך - להנציח את המעמד הנמוך בו נמצאת מערכת החינוך.

7.5. המרחק בין 'מגדל השן' ל- 'שוחות'

הניתוח מראה כיצד מובילי המדיניות הוצגו שוב ושוב כמנותקים מהמציאות במערכת החינוך, וכפועלים מתוך 'מגדל השן' שלהם. בלוגר בשם יעקב תיאר את תפיסתו לגבי האופן בו החלטות על מדיניות מתקבלות:

מוקמות ועדות כדי לנסח במהירות את הרפורמה, או כדי ליישם את הרפורמה "ישירות מהמדף" מבלי לחשוב איפה היא נכשלה, ונקובעי המדיניות] מנסים לכפות את הרפורמה על המורים. ועדות אלה מורכבות לרוב מאנשים שאין להם מושג לגבי מהו מקצוע ההוראה. הם יודעים איך לעשות עסקים, הם יודעים כיצד להעריך ולבדוק איכות של מוצר. אבל הם אינם מבינים בחינוך.

באותו זמן, בבלוגים רבים מורים תיארו עצמם ככאלה המתעסקים עם הבעיות האמתיות של מערכת החינוך במסגרת עבודתם בבתי הספר, ומסגרו את עצמם כפועלים ב- 'שוחות' של מערכת החינוך. לדוגמא, גילוי הדעת של אחד מאתרי

בית הספר המצדדים במאבק, אשר הועלה על ידי צוות המורים, מתאר את המציאות המורכבת בה מורים נאלצים לפעול:

תלמידים להם יש רק זכויות ושום חובות, הורים מפריעים ולא מעורבים, כיתות צפופות, קיצוצים בשעות הלימוד, לחץ מתמשך להשיג את "עגל הזהב" - תעודת הבגרות.

הצגת הקשיים האלו כעצומים נועדה ליצור את הרושם שבחירתם של המורים לעבוד במערכת החינוך ראויה להערכה. השימוש בייצוגים סותרים ומשלימים של קובעי המדיניות והמורים נועדו לערער על לגיטימיות המסרים של מובילי הרפורמה.

8. דיון ומסקנות

מחקר זה מתאר את אסטרטגיית הפוליטית מטה-מעלה של המורים, כפי שבוטאה ברטוריקה הפוליטית המתקשרת שהייתה חלק מהתנגדותם לרפורמה החינוכית. הממצאים מראים את הדרך בה הנושאים עובדו והוצגו בנרטיבים והמסרים של מובילי הדעה (Nisbet and Kotcher, 2009). המחקר שם דגש על השימוש במדיה בדיונים על מדיניות חינוכית בימינו. מהממצאים עולה כי התנגדות המורים כללה פוליטיקה מטה-מעלה שמטרתה להשפיע על החלטות מדיניות. יתר על כן, עולה מהממצאים שהרטוריקה בה השתמשו המורים, כפי שהיא מופיעה בבלוגים ובגילויי דעת באתרים של בתי הספר, מכילה בתוכה מסרים פוליטיים מנוסחים היטב המכוונים להשגת לגיטימציה מהציבור. הלגיטימציה הזו היא המטרה המהותית והסופית בכל מאבק כוח דמוקרטי (Pettigrew, 1985).

שש מסקנות נובעות מתוך המחקר. אחת, הממצאים מצביעים על מרכזיותה של המדיה, ושל האינטרנט במיוחד, בעיני המורים המתנגדים לרפורמה. הזירה התקשורתית נתפסה כאחת הזירות המרכזיות, אם לא המרכזית ביותר, בה דנים על החלטות מדיניות ובה זוכים בהשפעה פוליטית.

לפיכך, הרבה מהניסיונות להשפיע מטה-מעלה על אירועים פוליטיים כונו לשינוי סדר היום הנקבע על ידי המדיה. הממצאים מתארים לנו טכניקה אשר עושה שימוש בהפעלת לחץ עקיף על קובעי המדיניות, תוך פניה לשחקנים יותר נגישים, על מנת להשפיע על האירועים באופן יעיל יותר.

שתיים, טכניקות הרטוריקה בהן נעשה שימוש במסרים אשר התנגדו לרפורמה היו זהות לטכניקות בהן נעשה שימוש בקמפיינים פוליטיים. הסבר אפשרי אחד לכך הוא שאנו חיים בעולם בו התקשורת עומדת במרכז, ובסביבה כזו יש סיכוי למצוא איזומורפיות וחיקוי במסגרת הדיון הציבורי. הממצאים מראים שהטיעונים נגד רפורמת "אופק חדש" דומים לאלה אשר זוהו במחקרים קודמים כמצדיקים את ההתנגדות להצעות מדיניות אחרות. לדוגמא, הכותבים שילבו טיעונים רציונליים ורגשיים וניסו להציג את הצד השני ככזה שלא ניתן לסמוך עליו. טכניקות רטוריות אלו נמצאו גם בבלוגים של מועמדים אמריקאים לנשיאות בזמן קמפיין הבחירות ב-2004 (Trammell, 2006).

שלוש, מורים ניסו להציג עצמם בפני הציבור כ- 'מגיני החינוך'. תצוגות דומות של התנהגות תקשורתית המנסה לנכס לעצמה "בעלות על סוגיה" דווחו במחקרים פוליטיים אחרים (Green-Pedersen and Stubager, 2009). יתר על כן, נמצא שאם צד אחד עוסק יותר בנושא מסוים בתקשורת, הוא נתפס בעיני הציבור כ- "בעלים" של הסוגיה (Walgrave et al., 2009). אם כך, טיעונים רטוריים כאלה משרתים את המטרה הכפולה של התנגדות לרפורמה, תוך קידום תדמית המורים כאכפתיים כלפי המערכת וכבעלי מומחיות מיוחדת.

ארבע, תועד שימוש באלמנטים דרמטיים כדי ליצור תמיכה במאבק. לדוגמא, הכותבים תיארו את הדמויות הדומיננטיות בממשלה כ- 'שוטים' ו- 'רשעים'. תיוגים כאלה מנסים לגרוע מיכולת השכנוע של המסרים של מנהיגי הרפורמה על ידי הצגתם כבלתי אמינים וככאלו המונעים ממניעים נסתרים. מהימנות הדובר נחשבת למרכיב חשוב ביותר בהשגת תמיכה פוליטית (Mio, 1996). ממצא זה תומך בממצאים קודמים על השימוש בדרמה בפוליטיקה (Borrecia, 1993), כמו תיוג דמויות ציבוריות בולטות בקונפליקטים פוליטיים כ- 'גיבורים', 'רשעים' ו- 'שוטים' (Klapp, 1964).

חמש, עלו מטיעוני המורים מטאפורות נסתרות. התיאורים הסמויים הללו הציגו את מנהיגי הרפורמה כקרים ומנותקים היושבים ב- 'מגדל השן' שלהם ואת

המורים כאמוציונליים ומלאי תשוקה ב- 'שוחות' של מערכת החינוך. ייצוגים אלה עולים בקנה אחד עם הטענה לפיה מאבקי כוח מערבים בתוכם רמות שונות של משמעות סימבולית, בהן התכונות המוצהרות מייצגות לרוב תיאור יותר מופשט וסמוי (Gusfield and Michalowicz, 1984). הייצוגים של קובעי המדיניות כפועלים מ- 'מגדל השן' ושל המורים כפועלים ב- 'שוחות' תועדו גם בעבר בהקשר של מאבקים במערכת החינוך (Schlechty and Joslin, 1984). סימבוליות יעילה היא בליבה של ניצול מוצלח של המדיה ועיצוב דעת הקהל (Mio, 1996), מפני שהיא מפשטת נושאים מסובכים והופכת אותם לנגישים לציבור הרחב (Thompson, 1996).

9. מגבלות והשלכות

המחקר הנוכחי מציג מסגרת תיאורטית חדשנית בשני אופנים. ראשית, הוא מפתח מודל קונספטואלי חדש של תהליכים פוליטיים בחינוך. מודל כזה יכול לשרת חוקרים בעתיד כאבן פינה במיפוי תהליכים פוליטיים בתוך ומחוץ לכותלי בית הספר. שנית, המחקר מתאר את האסטרטגיה לקביעת סדר יום בה נקטו המורים, בניסיונם ליצור השפעה מטה-מעלה. בכך, המאמר מפרט על התהליכים האופרציונליים של ההגדרה התאורטית המוצעת במודל, בהתייחסותו לדרך בה אנשים פרטיים וקבוצות לא פורמליות יכולים להשפיע על מדיניות חינוכית ברמה הארצית.

בנוסף, מחקר זה נושא בחובו גם משמעות תיאורטית עבור מחקרים בתחום החינוך כי הוא מפנה את תשומת הלב לשימוש הפוליטי במדיה כדרך להשפיע על תהליכי קביעת מדיניות בתחום החינוך, נושא שהוזנח מאד עד כה. המחקר הנוכחי מתמקד בהיבט של ההתנגדות לרפורמה החינוכית ממנו התעלמו עד כה, ההיבט של המסרים הפוליטיים והרטוריקה בהם משתמשים המתנגדים.

אף על פי כן, במחקר זה יש מספר מגבלות. איסוף החומר האינטרנטי נערך כמעט שנתיים אחרי תום השביתה. דבר זה אולי הוביל לאיבוד נתונים חשובים בנוגע לאסטרטגית קביעת סדר היום של המורים. בנוסף, אופוזיציה לוחמנית היא הרבה יותר אקטיבית ובעלת מוטיבציה גבוהה יותר, ועל כן ייתכן

שהיא דוחקת קולות מתונים יותר לשוליים (Rainie et al., 2003). איסוף של נתונים בזמן אמת בעתיד יוכל להתגבר על מגבלות אלה. יתר על כן, מכיוון שמחקר זה הוא מחקר גישוש ראשוני יש צורך במחקר נוסף על מנת לבחון את האסטרטגיה הפוליטית של מטה-מעלה והשימוש במדיה ככלי פוליטי במאבקים על מדיניות חינוך. כמו כן, יהיה מעניין לבחון את הקשר בין המסרים בתקשורת של המתנגדים לרפורמה לבין יעילותם בהשפעה על דעות פוליטיות ובעידוד אקטיביזם. נושא מחקר חשוב נוסף יהיה השוואה בו זמנית בין המסרים שפורסמו על ידי מובילי הרפורמה לבין אלו שפורסמו על ידי מתנגדיהם.

המחקר מכיל גם כמה השלכות מעשיות עבור קובעי המדיניות. עלייתה של המדיה בזירה הציבורית מבטלת את האפשרות להתעלם מרחשי הציבור כשנקבעת או מיושמת מדיניות חדשה (Borrecia, 1993). השימוש במדיה מאפשר למורים להשפיע על תהליכים מאקרו-פוליטיים מטה-מעלה. בעוד ההשפעות של פוליטיקה בתוך אותה רמה (מיקרו ומאקרו) מתועדת היטב (Ball, 1987,), (1994; Bjork and Blase, 2009; Blase, 1997; Kelchtermans, 2007; Weiler, 1994), ידוע מעט מאד על פוליטיקה מטה-מעלה של מורים, לה עשויות להיות השלכות רציניות וממושכות על המורל של קובעי המדיניות, על הלגיטימציה הציבורית ועל הקשר בין אלו לבין נושאים אחרים. לפיכך, ממצאי המחקר אולי יעודדו את קובעי המדיניות לקדם מדיניות אשר נוסחה בצוותא עם המורים ולהשקיע יותר משאבים בהכנת השטח לפני התחלת השינויים.

ייתכן וניתן ליישם את ממצאי המחקר גם בהקשרים אחרים. ככל הנראה, מדינות עם מבנה גיאוגרפי וממשלתי הדומה לישראל (כלומר- מדינות קטנות ומרוכזות, ראה Inbar, 1986), ישמשו כקרקע פורייה יותר עבור פוליטיקה מטה-מעלה. בנוסף, הממצאים עשויים להיות רלוונטיים גם עבור מדינות גדולות ולא מרוכזות בהן השליטה המרכזית הוחלפה בשליטה של משילות אזורית (Hanson, 1998).

רשימת מקורות

- חדשות ערוץ 10 (2007), *חדשות 10*, תוכנית טלוויזיה, ערוץ 10, תל אביב, 8 בנובמבר.
- Ball, S. (1987), *The micro-politics of the school: Towards a theory of school organization*, Methuen, London.
- Ball, S. (1994), "Micro-politics of schools" in Husn, T. and Postlethwaite T. (Eds.), *The International Encyclopedia of Education, Vol. 7 (2nd ed.)*, Pergamon Oxford, pp. 3824–3826.
- Barnett, B. G. and Whitaker, K. S. (1996), *Restructuring for student learning*, Technomic, Lancaster, PA.
- Baum H.S. (2002), "Why school systems resist reform: a psychoanalytical perspective", *Human Relations*, Vol. 55, No. 2, pp. 173-198.
- Bemmels, B. and Reshef, Y. (1991), "Manufacturing Employees and Technological Change", *Journal of Labor Research*, Vol. 12, pp. 231-246.
- Blase, J. (1997), "The micro-politics of teaching" in Biddle, B. J., Good, T. L. and Goodson, I. F. (Eds.), *International handbook of teachers and teaching*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 939–970.
- Blumler, J. and D. Kavanagh (1999) "The Third Age in Political Communication: Influences and Features", *Political Communication*, Vol. 16, pp. 209–230.
- Campbell, R. (1996), "Education Reform and Primary Teachers' Work – some sources of conflict", *Education 3-13*, Vol. 24 No. 2, pp. 13-22.
- Chaiken, S. and Stangor, S. (1987), "Attitudes and attitude change", *Annual review of psychology*, Vol. 38, pp. 575-630.
- Cobb, M.D. and Kuklinski, J.H. (1997), "Changing Minds: Political Arguments and Political Persuasion", *American Journal of Political Science*, Vol. 41, pp. 88-121.
- Cuban, L. (1990), "Reforming again, again, and again", *Educational Researcher*, Vol. 19, No. 1, pp. 3-13.
- Curran, J. (2002), *Media and power*, Routledge London.

-
- Dahlgren, P. (2005), "The Internet, public spheres, and political communication: dispersion and deliberation", *Political Communication*, Vol. 22, pp. 147–162.
- Dale, R. (1983), "Review Essay: The Political Sociology of Education", *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 4, No. 2, pp. 185-202.
- Denton, C.A., Hasbrouck, J. E., and Sekaquaptewa, S. (2003), "The consulting teacher: a descriptive case study in responsive systems consultation", *Journal of Educational and Psychological Consultation*, Vol. 14, pp. 41-73.
- Denton, R. E. and Woodward, G.C. (1990), *Political communication in America*, Prager, New York.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Derry, D. (2000), "Agenda setting and problem definition", *Policy Studies*, Vol. 21, pp. 37–47.
- Drezner, D.W. and Farrell, H. (2007) "Chapter One: The Power and Politics of Blogs", in Drezner, D.W. and Farrell, H. (Eds.) *The Political Promise of Blogging*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Dutton, J. and Penner, W. (1993), "The Importance of Organizational Identity for Strategic Agenda Building", in Hendry, J., Johnson, G. and Newton, J. (Eds.), *Strategic Thinking*, John Wiley and Sons, Chichester.
- Elamin, A.M. (2007), "Micro and Macro Political Behaviour in Non-Western Context: The Case of Strategy Making in a Major Sudanese Enterprise", *Problems and Perspectives in Management*, Vol. 5, No. 2, pp. 75-89.
- Elmore, R. (1995), "Structural reform in educational practice", *Educational Researcher*, Vol. 24, No. 9, pp. 23–26.
- Froehlich, R., and Rüdiger, B. (2006), "Framing political public relations: Measuring success of political communication strategies in Germany", *Public Relations Review*, Vol. 32, pp. 18–23.
- Fullan, M. (1991), *The New Meaning of Educational Change*, OISE Press, Toronto.
- Fullan, M. G. and Miles, M. B. (1992), "Getting reform right: what works and what doesn't", *Phi Delta Kappan*, Vol. 73, pp. 745-752.

- Gaziel, H. (2010), "Why Educational Reforms Fail: The Emergence and Failure of an Educational Reform :A Case Study from Israel" in zajda J. (Ed.) *Globalization, Comparative Education and Policy Research, Vol. 11, Part 1*, pp. 49-62.
- Gerring, J. (2004), "What Is a Case Study and What Is It Good for?", *American Political Science Review*, Vol. 98, pp. 341-354.
- Gibson, R.K., Stephen, J.W. and Lusoli, W. (2003) "The internet and political campaigning: The new medium comes of age?" *Representation*, Vol.39, No. 3, pp. 166-180.
- Gitlin, A. and Margonis, F. (1995), "The political aspect of reform: Teacher resistance as good sense", *American Journal of Education*, Vol. 103, pp. 377-405.
- Graneheim, U.H. and Lundman, B. (2004), "Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness", *Nurse Education Today*, Vol. 24, pp. 105–112.
- Green-Pedersen, C. and Stubager, R. (2008), "The political conditionality of mass media influence. When do parties follow mass media attention?", available at:
<http://www.agendasetting.dk/papers/uploaded/3252009114110AM.pdf>
(Accessed 10 November 2009).
- Grossman, L. and Hamilton, A., (2004), "Meet Joe Blog", *Times Online*, (internet) 13 June, available at:
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1101040621-650732-1,00.html> (Accessed 10 November 2009).
- Gusfield, J. and Michalowicz, J. (1984), "Secular symbolism: Studies in ritual, ceremony and the symbolic order in modern life", *Annual Review of Sociology*, Vol. 10, pp. 417-437.
- Hallett, J. (2005). "Public Relations and the blogosphere: PartII", *White paper*, Vol. 5, No. 3., Florida, New Media Public Relations Association.
- Hanson, E.M. (1998), "Strategies of educational decentralization: key questions and core issues", *Journal of Educational Administration*, Vol. 36 No. 2, pp.111 – 128.

-
- Hess, F. M. and Kendrick, R. (2007), "Too many reforms?", *Education Week*, Vol. 27, No. 5, p. 30.
- Hess, F.M. (1998), *Spinning Wheels: The Politics of Urban School Reform*, Brookings, Washington.
- Illia, L. (2003), "Passage to cyberactivism: how dynamics of activism change", *Journal of Public Affairs*, Vol. 3, pp. 326–337.
- Inbar, D. (1986), "Educational policy making and planning in a small centralized democracy", *Comparative Education*, Vol 22 .No.3, pp.271-281.
- Jaeger, H.M. (2007), "'Global Civil Society' and the Political Depoliticization of Global Governance", *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 1, pp. 257-277.
- Kahn, R., and Kellner, D. (2004), "New media and Internet activism: From the "Battle of Seattle" to blogging", *New Media & Society*, Vol. 6, pp. 87-95.
- Kavanaugh, A., Zin, T., Carol, J., Schmitz, J., Perez-Quinoes, M., and Isenhour, P. (2006), "When opinion leaders blog: New forms of citizen interaction", *Paper presented at the 7th Annual International Conference on Digital Government Research*, University of Southern California, Los Angeles.
- Kelchtermans, G. (2007), "Macropolitics caught up in micropolitics: the case of the policy on quality control in Flanders (Belgium)", *Journal of Education Policy*, Vol. 22, No. 4. pp. 471-491.
- Kingdon, J. W. (1984), *Agendas Alternatives and Public Policy*, Little, Brown, Boston.
- Klapp, O.E. (1964), *Symbolic Leaders*. Aldine, Chicago.
- Lasswell, H. D., and Kaplan, A. (1950), *Power and society*, Yale University Press, New Haven, CT.
- Lowi, T.J. (1964), "American Business, Public Policy, Case Studies, and Political Theory", *World Politics*, Vol. 16, pp. 677-715.
- MacDougall, R. (2005), "Identity, Electronic Ethos, and Blogs. A Technologic Analysis of Symbolic Exchange on the New News Medium", *American Behavioral Scientist*, Vol. 49, No. 9, pp. 575-599.

- Mazzoleni, G., and Schulz, W. (1999), "Mediatization of politics: A challenge for democracy, *Political Communication*, Vol. 16, pp. 247–261.
- McCombs, M.E. and Shaw, D. L. (1972), "The agenda-setting function of mass media", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 36, No. 2, pp. 176-187.
- Miller, D.N., George, M.P., and Fogt, J.B. (2005), *Establishing and sustaining research-based practices at Centennial School: A descriptive case study of systemic change*, *Psychology in the Schools*, Vol. 42, pp. 553–567.
- Mio, J.S. (1996), "Metaphor ,politics ,and persuasion", in Mio, J.S. and Katz, A.N. (Eds.) *Metaphor: Implications and Applications*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, pp. 127-146.
- Mutz, D. C., Sniderman, P., and Brody, R. (1996), "Political persuasion: The birth of a field of study", in Mutz, D., Sniderman, P., and Brody, R. (Eds.), *Political persuasion and attitude change*, University of Michigan Press, Ann Arbor, pp. 1–14.
- Najam, A. (1999), "Citizens Organizations as Policy Entrepreneurs", in Lewis, D. (Ed.) *International Perspectives on Voluntary Action: Reshaping the Third World*, Earthscan Publishers, London, pp. 142–181.
- Nisbet, M. C. and Kotcher, J. (2009), "A two step show of influence? Opinion-leader campaigns on climate change", *Science Communication*, Vol. 30, pp. 328 – 354.
- Oakes, J., Wells, A. S., and Jones, M. (1997), "Tracking: The social construction of ability, cultural politics, and resistance to reform", *Teachers College Record*, Vol. 98, pp. 482-510.
- Pardo del Val, M. and Fuentes, M.C. (2003), "Resistance to Change: a Literature Review and Empirical Study", *Management Decision*, Vol. 41, No. 2, pp. 148–155.
- Pettigrew, A.M. (1977), "Policy formulation as a political process", *International Studies of Management and Organization*, Vol. 7, pp. 78-87.
- Pettigrew, A.M. (1985), *The Awakening Giant: Continuity and Change in Imperial Chemical Industries*, Basil Blackwell Inc., New York.

-
- Pickard, V.W. (2008), "Cooptation and Cooperation: Institutional Exemplars of Democratic Internet Technology", *New Media and Society*, Vol. 10, No. 4, pp. 625-645.
- Rainie, L., Fox, S., and Fallows, D. (2003), *The Internet and the Iraq War*, Pew Internet and American Life Project, Washington, D.C.
- Scheufele, D.A. (2000), "Agenda-setting, priming, and framing revisited: Another look at Cognitive effects of political communication", *Mass Communication and Society*, Vol. 3, pp. 297–316.
- Schlechty P.C. and Joslin A.W. (1986), "Images of schools", in Lieberman, A. (Ed.), *Rethinking School Improvement*, Teachers College Press, New York.
- Schwandt, T. A. (1997), *Qualitative inquiry: A dictionary of terms*, Sage, Thousand Oaks, CA.
- Smith, T. (2004), "Toward a prototype of expertise in teaching", *Journal of Teacher Education*, Vol. 55, No. 4, pp. 357-371.
- Spillane, J. P., Reiser, B. J., and Reimer, T. (2002), "Policy implementation and cognition: Reframing and refocusing implementation research", *Review of Educational Research*, Vol. 72, No. 3, pp. 387-431.
- Stake, R. (1995), *The art of case research*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Sundar, S.S., Kalyanaraman, S., and Brown, J. (2003), "Explicating Web site interactivity: Impression-formation effects in political campaign sites", *Communication Research*, Vol. 30, No. 1, pp. 30–59.
- Thompson, S. (1996) "Politics without metaphors is like a fish without water" in Mio, J.S. and Katz, A.N. (Eds.) *Metaphor: Implications and Applications*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ: pp. 185-201.
- Trammell, K. D. (2006), "Blog offensive: An exploratory analysis of attacks published on campaign blog posts from a political public relations perspective", *Public Relations Review*, Vol. 32, No. 4, pp. 402-406.
- Trent, J. S., & Friedenber, R. V. (2008), *Political campaign communication (6th ed.)*, Praeger, New York.

-
- Van den Heuvel, S. (2009), "The Relationship between Fulfillment of the Psychological Contract and Resistance to Change during Organizational Transformations", *Social Science Information*, Vol. 48, No. 2, pp. 283-313.
- Walgrave, S., Lefevere, J. and Nuytemans, M. (2009) "Issue Ownership Stability and Change: How Political Parties Claim and Maintain Issues", *Political Communication*, Vol. 26, pp. 153-172.
- Weatherly, R. and Lipsky, M. (1977), "Street-level bureaucrats and institutional innovation: Implementing special-education reform", *Harvard Educational Review*, Vol. 47, pp. 171-197.
- Weiler, H. (1994), "The Failure of Reform and the Macro-Politics of Education: Notes on a Theoretical Challenge", in Yogev, A. and Rust, V. (Eds.), *International Perspectives on Education and Society*, Jai Press, London.
- Weiss, J. A. (1989), "The powers of problem definition: The case of government paperwork", *Policy Sciences*, Vol. 22, pp. 97-121.
- Whyte, W. F., (1991), *Participatory Action Research*, Sage, Newbury Park, CA.
- Yin, R. (1994), *Case study research: Design and methods*, Sage Publications, Thousand Oaks, Ca.
- Zimmerman, J. (2006), "Why some teachers resist change and what principals can do about it", *NASSP Bulletin*, Vol. 90, No. 3, pp. 238-249.